

SİNEMANIN KANATSIZ LILITH'İ: SİBEL *

Yusuf Emre Yalçın

Eski Ahit'te, Gilgamiş destanında, İbrani mitlerinde, Yahudi kabbalasında, Talmud'da... Birçok yerde karşımıza çıkıyor Lilith.

O yabancı bir kadın, günahların tatlılığı ve dilin zehri... o ahlaksız kadın.¹

Lilith gece boyunca insanoğullarının arasında dolaşır ve onları kendilerini kirletecek kadar çok rahatsız eder. Ne zaman bir evde yalnız uyuyan insanlar bulsa onların üzerine uçar, elleriyle tutunur ve onların içerisinde arzu uyandıracak şekilde üstlerine abanarak döllenir. İnsanoğullarına, onlar farkında olmadan hastalıklar da getirir ve bütün bunlar ay küçülürken olur.²

Ve Tanrı yaratırken ortaya çıkardığı her uzva şöyle konuştu: "Ahlaklı ol! Ahlaklı ol!" Bütün bu dikkate rağmen kadın Tanrı'nın dikkatle kaçınmaya çalıştığı bütün hatalara sahiptir.³

Peki Lilith'in hikayesi bu kaynaklarda nasıl anlatılır? Lilith'ten ve temsil ettiği kadın karakterinden neden bu kadar çok korkuluyor?

Lilith, Adem'in ilk eşidir. Adem ile aynı zamanda, toprak ve kilden yaratılmıştır. Lilith, Adem ile eşit olduğuna inanmaktadır. Fakat Adem için durum biraz farklıdır. Lilith'in başına buyrukluğu onu rahatsız eder. Lilith'ten kendisine hizmet etmesini bekler. Sevişirlerken Adem üstte olmak ister. Lilith ise bunu aşağılama olarak görür ve sonunda Adem'e isyan eder. Tanrı'nın anılmaması gereken adını söyler ve göğe yükselir. Lilith uçarak cenneti terk eder ve Kızıldeniz'deki şeytanların

* Sekans Film Çözümlemesi Yarışması 2017 – Birincilik kazanan yazı.

¹ Kabbala, Koltuv, s.53 (Zingsem, Vera, 'Lilith', İzmir, *İlya İzmir Yayınevi*, 2005)

² Sohar, I, 19b. (Zingsem, Vera, 'Lilith', İzmir, *İlya İzmir Yayınevi*, 2005) (Sohar (Zohar), Kabala olarak bilinen mistik Yahudi düşüncesinin edebiyattaki en temel eseridir. Tevrat'taki (Musa'nın 5 kitabı) mistik yönler üzerine yorumlarda bulunan ve mistisizmde madde, evrenin temelinin efsanevi hikayesi ve mistik psikoloji gibi kutsal kitaba dair yorumlarda bulunan kitaplar grubudur. Kaynak: Wikipedia)

³ Ginzberg, Legends of the Jews, Koltuv'a göre, s.79 (Zingsem, Vera, 'Lilith', İzmir, *İlya İzmir Yayınevi*, 2005)

yanına gider. Şeytanlarla cinsel ilişki yaşamaya başlar ve bu ilişkilerden yüzlerce çocuk (şeytanlar ve cinler) doğurur. Tanrı, Adem'in çok yalnız ve üzgün olduğunu görür ve meleklerini geri dönmeye ikna etmesi için Lilith'in yanına yollar. Fakat Lilith artık Adem'e sadık olamayacağını söyleyerek bu teklifi reddeder. Bunun üzerine melekler Lilith'in çocuklarını öldürmeye başlar. Lilith de bunun üzerine Adem'in soyundan gelen çocuklara kin beslemeye başlar ve eğer kendi adının yazılı olduğu muskayı taşımazlarsa onları öldüreceğine yemin eder.

Lilith geri dönmeyince Tanrı bu kez Adem'in kaburga kemiğinden Havva'yı yaratır. Havva itaatkar ve sadık bir kadındır. Adem çok mutlu olur. Bunun üzerine Lilith sinirlenir ve cennete gizlice girip yılan kılığında Havva'yı kandırarak yasak elmayı yemesini sağlar. Sonucunda Adem ve Havva cennetten kovulurlar ve ölümlü olurlar. Lilith ise ölümsüz kalır ve Adem soyundan gelen çocuklara musallat olmaya devam eder.

Özetleyecek olursam; Lilith, erkeğine itaat etmeyen, erkeğini terk ettikten sonra da şeytanlarla cinsel ilişkiye giren, cinler doğuran, Tanrı'nın gözünden düşen ve de Havva'yla Adem'in mutluluğunu bozan bir kadın olarak tasvir ediliyor. Yani bu hikayenin kadınlar için nasıl bir önerme içerdiği çok net.

Erkeğine ve Ata'na itaat et. Yoksa kötü yola düşersin ve dışlanırsın.

Genel olarak bu hikayelere bakıldığında Lilith'in şeytanlaştırıldığını görüyoruz. Erkekle eşit olduğunu söyleyen ve özgür ruhlu olan kadınlara yaklaşım her dönemde farklı olmuş. Yaratılış efsanelerinde erkekleri baştan çıkartan ve çocukları öldüren bir şeytan ilan edilmiş, bu kadınların temsili olan Lilith.

Gerçek hayata da bu anlayışın nasıl yansıdığını görebiliriz. Bu kadınlar bazı dönemlerde cadı ilan edilmişler, bazı dönemlerde fahişe, bazı dönemlerde ise *Femme-Fatale*⁴. Günümüzde bile hâlâ feministleri şeytan ilan eden zihniyet mevcuttur. Feministlerin ise Lilith'i ilk feminist, ilk başkaldıran olarak kabul ettiği söylenir.

Vera Zingsem, *Lilith* adlı kitabında, Lilith'le ilgili efsanelerde ve dini metinlerde yazılan şeylerden şu sonucu çıkartıyor. "Lilith tarafından baştan çıkartılmaya çalışılan bir erkek kayıptır. O kadın, onun ölüm meleği olacaktır."

Tıpkı sinemadaki *Femme-Fatale* karakteri gibidir Lilith ve Lilith soyundan gelen kadınlar.

Sinemada bir çok farklı şekilde çıkmıştır karşımıza *Femme-Fatale* karakterler. Bu yazının ilham kaynağı olan '*Femme-Fatale*' ise **Fatih Akın**'ın *Duvara Karşı* (Gegen die Wand/Head-On, 2004) filmindeki Sibel karakteridir.

⁴ *Femme-Fatale*: İlişkiye girdiği erkeklere sonunda büyük sıkıntılar yaşatan çekici ve baştan çıkarıcı kadın. Fransızcada "felakete neden olan kadın" anlamına gelir.

Duvara Karşı filmi yıkımın eşiğinde olan iki karakterin karşılaşmasıyla başlar. İntihar eden bir erkek (Cahit) ve intihar eden bir kadın (Sibel) hastanede karşılaşır. Sibel, Cahit'in Türk olduğunu anladığı anda ona evlenme teklif eder. Cahit hiç umursamaz ve *"Siktir git!"* diyerek yoluna devam eder.

Sonraki sahnede Sibel'in ailesini hastanede görürüz. Kızını kuralların içine hapsedmiş bir baba figürünü, kuralların uygulayıcısı baskıcı bir ağabeyi ve susturulmuş bir kadın olan anneyi görürüz. Bu, ataerkil aile yapısının çok net bir temsilidir. Anne kendisinden beklendiği gibi yaşamaktadır, dolayısıyla onun Havva'yı temsil ettiğini söylemek çok da yanlış olmaz. Sibel ise ataerkil kuralların baskısından usandırdığı için ve fakat bu 'cennet'ten kaçabileceği kanatları olmadığı için çözüm olarak intihara kalkışan bir kadın olarak Lilith'i simgelemektedir. Ölümün kendisini özgürleştireceğine inanır. Hatta bu sahnenin devamında kendisine neden intihar ettiğini soran annesine, *"Beni rahat bırakırlar sandım."* der.

Ağabeyi, babasını üzdüğü için Sibel'e çok sinirlidir. Sibel ağabeyinden korktuğu ve annesinin üzülmesini istemediği için ikinci bir yol olarak evliliği düşünür ancak ailesi sadece bir Türk'le evlenmesine izin vereceği için hastanede kendisi gibi intihar girişiminde bulunmuş Cahit'i görünce ona evlenme teklif eder. Bu evlilik Sibel'in kanatları olacaktır çünkü sadece formalite icabı evlenmekten bahsetmektedir. Cahit ise Sibel'i ciddiye almamaktadır. Hastaneden gizlice çıkıp gittikleri bir barda Sibel Cahit'e, *"Yaşamak istiyorum Cahit, dans etmek istiyorum. Canımın istediğini yapmak istiyorum. Hem de tek bir kişiyle değil. Anlıyor musun? Şimdi benimle evlenecek misin? Bir bok anladığı yok."* der ve tekrar bileğini keser. Cahit Sibel'in ne kadar ciddi olduğunu görür ve evlenmeyi kabul eder.

Evlendikleri gece Sibel geceyi barda tanıştığı bir adamın evinde geçirir. Ertesi sabah onu ilk defa bu kadar mutlu görürüz.

Filmin bu dakikasına kadar hep kapalı alanlarda ya da gece yanında bir erkekle sokakta görebildiğimiz Sibel'i ilk kez gündüz vakti sokakta tek başına yürürken görürüz. Gelinliği üstündedir ve enerjik bir müzik eşliğinde yüzünde kocaman bir gülümsemeye özgürce yürür. Filmin geneline hakim olan karanlık havayı beş saniyeliğine de olsa dağıtan bir sahnedir bu.

Ayrıca Sibel'in tamamen Lilith'e dönüştüğü sahnedir. Bu noktadan sonra ataerkil ve baskıcı yaklaşımın eleştirdiği bir çok şeyi yapar Sibel. Mesela ailesinin yanındayken başı öne eğik ve makyajsız bir kadın olan Sibel'i, Cahit'le evlendikten sonra bir kaç kez ayna karşısında makyaj yaparken görürüz.

Kitabının bir bölümünde şöyle der **Verza Zingsem**:

Musevi efsanesi Lilith'in her aynanın içerisinde bulunduğunu iddia eder. Burada Lilith her şeyden önce aynaya çok sık bakan genç kızlar ve kadınlar için tehlike arz eder. Onların aracılığıyla vücutlarına girer ve onları ele geçirir. Bu eylem kendini her şeyden önce söz konusu kadınların ona benzeyip fahişelik yaparak ve ayırım yapmaksızın erkekleri baştan çıkarmalarında görülür. (Schwarz Efsaneleri ile karşılaştırılabilir.)

Burada aynanın simgelediği şey Sibel'in kendi bireyselliğini keşfetme ve yaşama çabasıdır. Ataerkil toplum bunu istemez.

Bir süre ikisi de istediği gibi yaşar. Sibel başka erkeklerle Cahit de başka bir kadınla yatmaya devam eder. Filmde temsil edilen ataerkilliğe tamamen ters bir durumdur Sibel'in yeni tutumu.

Cahit de, bir Türk erkek karakter olarak Türk geleneklerinden ve de genel anlamda ataerkil toplumların kadına yaklaşımından çok uzaktadır.

Sibel'in ağabeyinin evine akşam oturmasına gittiklerinde erkekler bir odada okey oynar, kadınlar başka bir odada sohbet ederler. Erkeklerden biri diğerlerine geneleve yeni kadınların geldiğinden ve yakın zamanda uğramanın eğlenceli olacağından bahseder. Cahit'i de 'enişte' olarak muhabbete katmaya çalıştıklarında ise Cahit, "Neden kendi karılarınızı becermiyorsunuz?" der sakin bir tavırla. Sibel'in ağabeyinin arkadaşlarından biri ayağa kalkar ve Cahit'in üstüne yürüyerek, "Bir daha sakın becermek lafını karılarımızdan bahsederken kullanma, çenenin kırarım yoksa" der.

Erkekler 'evdeki kadınların' dışındaki kadınlarla yapılan seksin erkeklik göstergesi olarak kullanırken kendi karılarıyla yapılan seksin dillendirilmesini namus meselesi hâline getirirler. Çünkü seks onların gözünde, evde neslin devamı için, dışarıdaysa eğlence için yapılmasıyla ikiye ayrılır. Diğer odada ise kadınlar kocalarının yatakta ne kadar sıkıcı olduklarından bahsederler. Yani kadınlar için sadece neslin devamı için değil zevk almak için de önemlidir seks. Ancak 'evdeki kadınlar' olarak bunu talep edemezler.

Burada yönetmen sürekli ahlaktan, dürüstlükten, namustan bahseden fakat eşlerini aldatan, eşlerinin ise böyle bir şey yapması durumunda onları namus davası yüzünden öldürebilecek ve hatta cinselliğin kendi karılarıyla bağdaştırılmasından bile rahatsız olan ataerkil yaklaşıma sahip erkeklerin ikiye bölünmelerini eleştirir.

Filmde Sibel ve Cahit'i iki kez sevişirlerken görürüz. Sahnelerde gizli bir eleştiri vardır. İki sevişme de misyoner pozisyonda yapılmaz. Sibel ikisinde de üsttedir. Birinde Cahit'in üstünde yatarak, diğerinde de üstünde oturarak sevişir.

Bu sahneler, dinlerdeki misyoner pozisyonla ilgili olan söylemlere eleştirel bir gönderme olarak okunabilir.

Zingsem, bu konuyla ilgili tespitinden şu şekilde bahseder:

Lilith Museviliğin zeminine dayanarak ortaya çıkan tek tanrılı dinlerin aşka karşı aldıkları tutarsız tavırların altında ezilmiştir. Bu dinler sadece

bir Tanrı ve Baba tanırlar, bunun da seven bir eşi veya cinsel bir arkadaşı yoktur. Soyun devamı için yapılan cinsellik iyidir (Havva); zevk, aşk ve kahkahalar için yapıldığında şeytanidir (Lilith). Bu nedenle her üç din de tek bir ağızdan klasik cinsel birleşme için “misyoner pozisyonunu” tavsiye ederler (“kadını gök, kendini de yer yapan erkek lanetlensin”).

Peki filmde Cahit lanetleniyor mu? Pek öyle olduğu söylenemez. Yazının devamında bundan da bahsedeceğim.

Tüm bu süreçte bazı küçük detaylar sayesinde Sibel ve Cahit’in birbirlerine aşık olmaya başladıklarını görürüz. Bir sahnede Sibel, Cahit’e yemek hazırlar ve birlikte rakı sofrası kurarlar. Ailesinin çocuk yapıp yapmayacaklarını sorduğundan bahseder ve eğer çok üstüne giderlerse Cahit’in iktidarsız olduğunu ve bunun da iyi bir boşanma sebebi olacağını söyler. Cahit boşanma lafını duyunca sinirlenir ve evden çıkar. Başka bir sahnede ise Sibel çalıştığı kuafördeki patronunun Cahit’le yattığını öğrendiğinde sinirlenerek kendini sokağa atar.

Sokağa çıktığında daha önce yattığı erkeklerden biri (Niko) yolda Sibel’i görür ve onunla tekrar yatmak ister. Sibel onu reddettiğinde ise bunu gururuna yediremez ve acısını barda karşılaştığı Cahit’ten çıkartmaya çalışır. Cahit’e lafla sataşmaya başlar. Onu pezevenlikle suçlar. Cahit bir noktada tahrik olur ve elindeki bardağı Niko’nun kafasına vurur ve Niko ölür. Cahit hapse girer. Bu olay ‘kıskançlık cinayeti’ olarak gazetelere çıkar ve Sibel’in ailesi de durumu bu şekilde öğrenir.

Sonuç olarak Sibel *Femme-Fatale* olmaktan kurtulamaz maalesef. Kendisini seven erkeğin yıkımına sebep olmuştur. Fakat kimin gözünde? Ailesinin ve Şeref’in (Cahit’in arkadaşı), yani yine ataerkil yaklaşımın gözünde bu böyledir.

Bu noktada filmin yaklaşımı biraz ilginç olur. Sibel bu olaydan sonra ailesinin kendisini yaşatmayacağını bildiği için İstanbul’a kaçar. Orada kuzeni Selma’nın yönetici olduğu otelde oda temizlikçisi olarak çalışmaya başlar. Selma işiyle yaşayan, spor yapan, hırsları olan bir kadın olarak idealize bir hayat yaşamaktadır. Sibel çocukluğundan beri hayranlık duyduğu kadının bu yönlerini ilk defa görüyordur ve onunla samimi bir bağ kuramaz. Tanımadığı bir şehirde, sevdiği adamdan uzak, kimsesiz hissedilen bir kadın olarak iyice umutsuzluğa kapılır ve kendini sokaklara atar. Bu noktada Sibel distopyanın içindeki bir *Flaneuse*⁵ olarak karşımıza çıkar.

Bilmediği, tekinsiz sokaklarda yürür, tanımadığı erkeklere uyuşturucu sorar ve sonunda bir barda kendisine iş vermek ve ev arkadaşı olarak almakla kandıran bir barmenin tecavüzüne uğrar. Bu tecavüzden sonra sokaklarda amaçsızca dolaşan Sibel üç serserinin saldırısına uğrar ve bıçaklanır. Film, İstanbul’un bu distopik

⁵ *Flaneuse*: Kentte amaçsızca yürüyen kadın karakter.

temsiliyle sanki Sibel'i seçtiği yol yüzünden cezalandırıyor gibidir. 'Eğer kadın başına, başı boş dolaşırsan başına gelecek olan budur.' der gibi bir hali vardır.

Hatta bu olaylardan sonra Sibel kendisini kurtaran ve çocuğunu kabullenen taksiciyle yaşamaya başlar ve artık daha 'aklı başında' bir karakter olarak karşımıza çıkar.

Bu noktada aklıma takılan soru şu oluyor; 'Fatih Akın, Sibel'i neden Havvalaştırıyor?'. Her ne kadar içten içe 'Annelik içgüdüğü ona bu seçimi yaptırdı.' cevabını veriyor olsam da filmin eleştirel alt metnine biraz ihanet edilmiş gibi hissettiriyor bu 'Havvalaştırma' çabası. Belki de bu eleştirel alt metin benim hayal gücümünden geliyordu. Bu konuya yazının devamında tekrar geri döneceğim.

Sibel'i başta olduğundan daha distopik bir dünyaya atan film Cahit'i bir *Femme-Fatale* mağduru olarak göstermez. Aksine, Sibel'i intihara sürükleyen, döven, tecavüz eden ataerkil baskının hakim olduğu bir dünyada, sevdiği kadını yargılamayan ve özgür bırakabilen bir erkek olarak karşımıza çıkmaktadır. Cahit, Sibel'i başka erkeklerle yattığı için yargılamaz.

Her şeye rağmen bir noktada onu sevdiğinin farkına varır ve hatta onun için cinayet işleyip hapse girer. Çıktığında da yine onun peşinden gider.

Hapisten çıktığında daha kendinden emin ve sağlam bir duruşa sahip olarak görürüz Cahit'i. Sibel yüzünden yıkıma sürüklenen biri değil, zaten yıkımın eşiğinde olan ve Sibel sayesinde bu yıkımı yeniden doğuşa evirebilen bir karakter izlenimi verir. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen lanetlenme Cahit için geçerli değildir. Hatta Şeref'e ve Selma'ya ayrı sahnelerde şunları söyler; "Ben Sibel'den önce yaşamıyordum. O beni hayatta tuttu."

Gerçekten de öyledir. Baktığımızda Cahit de Sibel'le tanışmadan önce intihar girişiminde bulunmuştur.

Cahit her şeye rağmen Sibel'i *Femme-Fatale* olarak görmez ve kararlarına saygı duyar. En sonunda Sibel kendisini ölümden kurtaran ve çocuğunu kabullenen taksi şoförüyle kalmayı tercih ettiğinde bile Cahit'i kızgın ya da mahvolmuş görmeyiz. Olayları olduğu gibi kabullenir ve Sibel gelmese de yoluna, doğduğu topraklara doğru tek başına devam eder.

Bu durumda Cahit'in seyirciye sevmeye ilgili bir ders verdiğini düşünebiliriz. Sevgi, kadını eve hapsedmek, hayatını sınırlandırmak, toplum içinde nasıl davranacağını belirlemek, erkeğinin yolunu izlemesini beklemek, onu belli kalıplara sokarak 'korumak'la ilgili değil, kadını özgür bırakmak ve onun kendi seçimlerine saygı duymakla ilgilidir. İstenilen şekle sokmak değil, olduğu gibi sevmektir.

Cahit, filmde gösterilen diğer Türklerin aksine doğuştan sahip olunan tabu değerleri kabul etmemesiyle bireyselciliği temsil ediyor diyebiliriz. Fakat Cahit karakterine bu üstinsanimsı⁶ gücü yükleyen yönetmen, 'Sibel'i neden Havvalaştırıyor?' sorusu kafamı hâlâ kurcalıyor. Ataerkil ikiyüzlülüğe karşı yapılan onca eleştiriden sonra kadının kurtuluşunun kendisini kurtaran bir erkeğe bağlanması biraz hayal kırıklığı yaratıyor açıkçası.

Belki de dediğim gibi, bu eleştirel alt metin tamamen benim hayal ürünümdür...

⁶ Üstinsan: **Nietzsche**'nin geliştirdiği, yapıtlarında kullandığı ve özellikle *Böyle Buyurdu Zerdüşt* adlı kitabında açık bir şekilde tanımladığı felsefi terimlerden birisidir. Nihilizm ve güç istenci kavramlarıyla ilişkili bir kavramdır. **Nietzsche**'ye göre insan mertebesi, hayvan mertebesiyle İnsanötesi mertebesi arasında kalmış bir varlıktır ve bu nedenle insan mertebesi alt edilmelidir. Bunu *Zerdüşt*'te birçok kez ifade etmektedir. **Nietzsche**'nin düşüncesine göre insanın eksikli yani tamamlanmamış bir varlık olmasıdır. İnsan, yanılgılardan ve yücelttiği yanılsamalardan kurtulduğunda eksikli varlığını aşabilecek, kendisini tamamlayabilecektir. İnsan hep kendini aşmaya çalışarak, alt ederek üst-insan olma yolunda ilerleyecektir. **Nietzsche** yaşadığı dönemi "nihilizm çağı" olarak adlandırmıştır ve bu ancak İnsanötesi'ne ulaşmaya çalışmakla aşılabilecektir.